

Hermann Róbert

## AZ ÚJSÁGÍRÓ-SZÁZADOS ÉS A FŐHADNAGY

Zerffi Gusztáv és Arthur von Seherr Thoss gróf konfliktusa  
1849 júniusában

Frank Tibor magyarul megjelent első monográfiáját Zerffi Gusztávról (1820–1892), a konzervatív újságíróból 1848-ban radikális publicistává vált, majd az emigrációban az osztrák titkosrendőrség zsoldjába szegődött s végül viktoriánus tudóssá nemesült személyiségről írta.<sup>1</sup> A munka témaválasztása és annak komplex feldolgozása miatt már megjelenésekor nagy feltűnést keltett, s végül másfél évtizeddel később angol, majd néhány év múlva német fordításban is napvilágot látott.<sup>2</sup>

Zerffi pályafutása rendkívüli volt, de nem feltétlenül atipikus: az 1848 előtt akár egzisztenciális okokból, akár meggyőződésből a konzervatív oldalon helyet foglaló fiatal írók, publicisták közül nem egy állt át látványosan 1848. március 15. után a forradalom oldalára s licitálta túl radikalizmusban a már március előtt forradalmi nézeteket vallókat, hogy aztán 1849 augusztusa után visszatérjen az éppen aktuális hatalomhoz (Mészáros Károly, Nádaskay Lajos). Zerffi pályáiva azonban annyiban mégiscsak rendkívüli, hogy az osztrák titkosrendőrség ügynöki hálózatáig mások nemigen jutottak el ebből a csoportból.

Frank Tibor a kötetben foglalkozott Zerffi honvédtiszti pályafutásával s ennek kapcsán az 1849 júniusában Arthur von Seherr Thoss gróf, honvéd főhadnaggyal lezajlott konfliktusával. Magát az ügyet főleg Seherr Thoss emlékirata alapján mutatta be, ezen kívül felhasználta a magyar Hadügyminisztérium iratanyagának néhány darabját is.

Seher Thoss emlékirata 1881-ben látott napvilágot, előbb a *Deutsche Rundschau* című folyóiratban, majd önálló kötetben.<sup>3</sup> Tekintettel a munka magyar vonatkozásaira, még ebben az évben magyar fordításban közölte a *Budapesti Szemle* is. A szöveget fordító Könyve Nándor azonban nem a memoárkötetben, hanem a *Deutsche Rundschau* hasábjain megjelent változatot vette alapul – amiből éppen

<sup>1</sup> *Frank Tibor*: Egy emigráns alakváltásai. Zerffi Gusztáv pályaképe 1820–1892. Bp. 1985.

<sup>2</sup> *Tibor Frank*: From Habsburg Agent to Victorian Scholar: G. G. Zerffi, 1820–1892. Trans. Christopher Sullivan – Tibor Frank. (Atlantic Studies on Society and Change, 105. Social Science Monographs) Boulder 2000.; *Tibor Frank*: Ein Diener seiner Herren. Werdegang des österreichischen Geheimagenten Gustav Zerffi (1820–1892). Aus dem Ungarischen Péter Mádl – Piroška Draskóczy. Wien–Köln–Weimar 2002.

<sup>3</sup> *Arthur Graf Seherr Thoss*: Erinnerungen aus meinem Leben Deutsche Rundschau, Bd. XXVII. 366–389., Bd. XXVIII. 57–80.; *Arthur Graf Seherr Thoss*: Erinnerungen aus meinem Leben. Berlin 1881.

a Zerffi és Seherr Thoss közötti affér leírása hiányzott (nem tudni, miért).<sup>4</sup> Frank Tibor kutatói gondosságát mutatja, hogy ő a kötetben megjelent kiadást használta.

Az ügy két szereplője közül Zerffi Budán, a Várkerületben látta meg a napvilágot 1820. május 21-én. Apja Julius Stephan Zerffi hannoveri származású orvos volt, anyját Klampaczky Karolinának hívták. Noha a család zsidó származású volt, Zerffi Gusztáv már a római katolikus felekezethez tartozott. Gimnáziumi tanulmányait Grazban végezte. 1839-től színész volt Bécsben, 1844-től Pozsonyban a *Pressburger Zeitung* Pannonia című mellékletében jelentek meg írásai, 1846-tól Pesten volt újságíró a konzervatív *Honderúnél*. 1848 áprilisában aztán nagyot fordított a köpönyegén: az elsők között írt önálló füzetet 1848. március 15-éről, majd a radikális *Reform*, illetve a szintén radikális *Der Ungar* szerkesztője lett. Belépett a radikális baloldal 1848 júliusában alakult egységes szervezetébe, az Egyenlőségi Társulatba is.

December 1-jén már Madarász László, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja számára készített egy tervezetet a rendőri minisztérium általános szerkezetéről, 1849 januárjában pedig rendőrbiztosi kinevezést kapott az ekkor már az Országos Rendőri Hivatalt vezető Madarásztól. 1849. január 30-án számvevő hadnaggyá, illetve főhadnaggyá, február 23-án számvevő századosná neveztek ki a Központi Mozgó Sereg (a későbbi II. hadtest) élelmezési gondnokságán. Áprilisban Aulich Lajos vezérőrnagy, hadtestparancsnok mellett szolgált segédtsiztként,<sup>5</sup> majd májusban a budapesti helyőrségparancsnokká kinevezett Schweidel József vezérőrnagy segédtsiztje lett, kinevezése május 31-től szólt.<sup>6</sup> A hónap végétől egyidejűleg ismét szerkesztette a *Der Ungart*.<sup>7</sup>

Az ügy másik szereplője, Arthur Seherr Thoss/Thosz/Thoß gróf a Poroszországhoz tartozó Felső-Sziléziában, Bitschinben (ma Bycina, Lengyelország) született 1820. március 23-án, Heinrich Seherr Thoss (1785–1837) földbirtokos és Henriette Charlotte Wilhelmine Luise Fircks bárónő (1795-?) fiaként, evangélikus családban. Apja halála után rövidesen elveszítette a reá hagyott bitschini uradalmat, ezért belépett a porosz hadseregbe, ahol Bona Gábor szerint 1837–1841

<sup>4</sup> *Gróf Seherr Thosz Arthur*: Emlékezések múltamra I–II. Ford. Könyve Nándor. Budapesti Szemle 27. kötet (1881) 56. sz. 281–300. és 57. sz. 395–410.

<sup>5</sup> Ezt megerősíti Schweidel 1849. május 23-án a Hadügyminisztériumhoz intézett jelentése. Közli: *Hernády Zsolt*: „Ha legyőznek is bennünket, de bírnunk soha nem fognak”. Schweidel József tábornok élete. (Aradi vértanúk sorozat) Bp. 2018. 261. Aulich melletti segédi beosztására hivatkozott Zerffi az 1849. szeptember 17-én Belgrádból Kossuth Lajoshoz intézett levelében is. Közli: *V. Waldapfel Eszter*: A forradalom és szabadságharc levelestára IV. Bp. 1965. 388.

<sup>6</sup> *Hernády Zs.*: Ha legyőznek i. m. 266.

<sup>7</sup> Zerffi életrajzi adatait lásd *Frank T.*: Egy emigráns i. m. 16–41. Szolgálati adatait lásd *Bona Gábor*: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban II. Bp. 2009. 576.

között szolgált; emlékiratában 1840-re teszi kilépése dátumát. 1839-ben egy kisebb birtokot vásárolt Magyarországon, Zemplén megyében, s ezen gazdálkodott. Az 1848. év Pozsonyban érte, ahol részt vett az országgyűlés ülésén.

1848. október 10-én főhadnaggyá nevezték ki a Szepességben alakuló 19. honvédszászlóaljhoz, de a memoár alapján úgy tűnik, nem foglalta el ezt a beosztást. Helyette egy vadász-zászlóalj szervezésébe kezdett a megyében, azonban miután nem jutott fegyverhez, Bona szerint novemberben Zemplén megye mozgósított lovas nemzetőrségével részt vett Katona Miklós őrnagy erdélyi expedíciójában. (Erről azonban Seherr Thoss nem írt emlékiratában.) A hónap végén Szilágysomlyón csatlakozott Bem főhadiszállásához. Az emlékirat szerint a 15. (Mátyás) huszárezred állományába került, de ennek nincs nyoma az ezred történetében.<sup>8</sup> Annyi bizonyos, Bem kíséretéhez tartozott egészen Kolozsvár elfoglalásáig (1848. december 24.). Ekkor egy polgári tisztviselővel történt konfliktusa miatt áthelyezését kérte Görgei táborába. Az emlékirat szerint január elején érkezett meg Miskolcra, ahol jelentkezett Mészáros Lázár vezérőrnagnál, ezt követően azonban ágynak esett, és csak májusban gyógyult fel. Ennek némileg ellene mond, hogy 1849. február elején a 19. zászlóalj még fegyvertelen 6. századának parancsnoka volt Rakamazon.<sup>9</sup> Április 18-án alszázadosként áthelyezték a 12. (Nádor) huszárezredhez, amely a VII. hadtest Kmety György ezredes által vezényelt s a hónap közepétől a hadtestből kikülönített hadosztályánál szolgált. Április 28-án még Debrecenben volt, s 250 forintnyi zsoldelőleget kért a Hadügyminisztériumtól.<sup>10</sup> Június 9-től századkapitány lett a 12. huszárezred állományában, a hónap végétől pedig parancsőrtsiszt Leiningen-Westerburg Károly vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnoka mellett.<sup>11</sup>

Seherr Thosstól nem volt idegen a konfliktusok párbajjal való elintézése; emlékiratai szerint 1846-ban Krakkóban majdnem csoportos párbajt vívott egy cs. kir. lovasezred tisztikarával, s szintén tőle tudjuk, hogy későbbi hadtestparancsnokával, Leiningennel is volt ilyen lovagias ügye.<sup>12</sup>

Zerffi és Seherr Thoss 1849 június végi konfliktusáról mindkét szereplő változatát ismerjük, s ennek alapján talán pontosabb képet alkothatunk róla, mint

<sup>8</sup> *Süli Attila*: A 15. (Mátyás) huszárezred története. (48-as Könyvtár) Bp. 2017.

<sup>9</sup> Erre lásd Nyeregjártó János őrnagy 1849. február 3-ai jelentését az I. hadtest parancsnokságához. Közli: Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. A januári újjászervezés és az első sikerek. Bev., vál., s. a. r. Dézsy József – Hermann Róbert. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10.) Eger 2004. 292.

<sup>10</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) Az 1848–1849. évi minisztérium levéltára, H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok (a továbbiakban: HM Ált.) 1849:12873.

<sup>11</sup> Szolgálati adatait lásd *Bona G.*: Századosok i. m. II. 335.; *Andreas Kienast*: Die Legion Klapka: eine Episode aus dem Jahre 1866 und ihre Vorgeschichte. Wien 1900. 34.

<sup>12</sup> *Seherr Thoss, A.*: Erinnerungen i. m. 13–15.

amit Seherr Thoss jó néhány évvel az események után megírt visszaemlékezései tartalmazzak.<sup>13</sup> Lássuk először az utóbbit.

„Ebből az időből elmesélünk egy esetet, amely rávilágít az akkori pesti viszonyokra. A sajtószabadság a szabad politikai intézmények felbecsülhetetlen értékű velejárója, ez nem kérdéses. De ez a szabadság, különösen viharos, válságos időkben, veszélyes fegyverré is válhat, ha maguk a sajtóorgánumok belátása és hazafisága nem hárítja el a káros hatást; ha a sajtó az egységre és áldozatkészségre buzdítás helyett a széthúzást és a nagyravágyó emberek önző céljait segíti elő. Ez történt annak idején a pesti sajtóval, mint azt mindjárt látni fogjuk. Egyik nap a kaszinóban vacsoráztam Kiss tábornokkal, Magyarország főhadparancsnokával,<sup>14</sup> amikor Almásy Pál, az alsóház akkori elnöke<sup>15</sup> leült az asztalunkhoz, kezében néhány újsággal. Néhány szarkasztikus megjegyzés után – amiknek köztudottan mestere volt –, hogy milyen kilátásaink vannak, ha győzünk vagy ha vereséget szenvedünk, felolvasott nekünk két cikket, az egyiket a Szemere-féle »Respublica« című lapból,<sup>16</sup> a másikat az »Allgemeine Zeitung für Ungarn«-ból.<sup>17</sup> Az elsőben az állt, hogy fel kell oszlatni az országgyűlést, össze kell hívni az alkotmányozó nemzetgyűlést, és ki kell hirdetni a köztársaságot. A másikban minden kereskedőt, aki a tábláján a magyar címer fölött a *koronát*<sup>18</sup> tartani merészelte, név szerint *lincseléssel* fenyegettek meg. *Ezt* akkor írták, amikor az oroszok már Kassán és Komárom előtt voltak! Kiss tábornok, egy öreg, becsületes katoná, felháborodásának adott hangot. Amikor Almásytól megkérdeztem, hogy ő, a befolyásos ember, miért nem tiltakozik a sajtószabadság ilyen túlkapásai ellen, azt válaszolta: »Ó, vigyázok magamra! Maga akkor válaszol, amikor kedve tartja!« Inkább tréfából, mint komolyan, azt válaszoltam: »Miért ne? Ha hoz nekem tintát és papírt, írok egy választ.« Almásy a szavamon fogott, és a kaszinó másik végében lévő írószobából hozta az írószerszámokat. Hamarosan meg is íródott egy rövid, nyers, de nem sértő válasz. Ebben az állt, hogy a hadsereg a szabadságért és az igazságért harcol, de nem az utópiákért vagy az egyének ambícióiért, hogy azok a polgárok, akiknek szabadságát a lincselés veszélye korlátozza,

<sup>13</sup> *Frank T.*: Egy emigráns i. m. 39.

<sup>14</sup> Kiss Ernő (1799–1849), a cs. kir. 2. huszárezred ezredese, 1848. október elejétől honvéd vezérőrnagy, majd decembertől altábornagy, a bánsági csapatok parancsnoka, 1849 januárjától országos főhadparancsnok. Az aradi vértanúk egyike.

<sup>15</sup> Almásy Pál (1818–1882) 1844–1847 között Heves és Külső-Szolnok megyei alispánja, az első népképviselői országgyűlésen a gyöngyösi kerület képviselője, a képviselőház alelnöke, majd 1849 januárjától elnöke, közben 1848–1849 fordulóján Heves és Külső-Szolnok megye kormánybiztosa, a szabadságharcot követően emigrált, majd 1860-ban hazatért.

<sup>16</sup> A lapot Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter indította meg 1849 júniusában.

<sup>17</sup> Valójában a *Der Ungar*ból.

<sup>18</sup> Az idézetekben lévő, kurziválással jelölt kiemelések itt és a későbbiekben is az eredeti szövegben találhatóak.

szükség esetén a hadsereg vezetőinek védelmét találják meg, amit a kormány megtagadni látszott tőlük. A nemzeti címer feletti királyi korona minden tiszt kardbojtján megtalálható, ami még nem akadályozta meg hadseregünket abban, hogy teljesítse kötelességét. Ez a nyilatkozat, amelyet »A hadsereg egy katonája« aláírással láttam el, másnap reggel megjelent a »Pester Journal«-ban<sup>19</sup> és nagy feltűnést keltett, különösen a polgári körökben, ahonnan számos helyeslő nyilatkozatot kaptam. Az összes újság közül csak egy reagált rá: az »Allgemeine«. Ennek szerkesztője, egy Zerffy nevű túlbuzgó egyéniség, aki egyúttal honvédszázados és Schweidel tábornok, a város parancsnokának<sup>20</sup> adjutánsa volt. Zerffy *soha nem volt katona*, mielőtt bizonyos befolyások révén Schweidel tábornok adjutánsa lett. Feladatai, köztudomás szerint, inkább nyomozói, mint katonai jellegűek voltak. Az »Allgemeine Zeitung«-ban megjelent válaszában a hadsereget a reakció fellegvárának, »a hadsereg katonáját« pedig iskolásfiúnak mondta. Azonnal a szerkesztőségbe mentem két bajtársam kíséretében, akik Pesten voltak sebeik gyógyítása végett, Inkey<sup>21</sup> és Dessewffy<sup>22</sup> századosok. Zerffy nem volt jelen. Némi habozás után kiderült, hogy a szerkesztőségben Zanetti nevű helyettese a válasz szerzője. Elégtételt követeltem az »iskolásfiú« miatt. Először elfogadta, majd visszautasította, most rövid beszélgetést folytattam vele, ami talán nem volt túlzottan udvarias. Két óra múlva a »százados és adjutáns« Zerffy, csákóba és szolgálati övbe öltözve, Zanetti kíséretében felkeresett a Forray-házban<sup>23</sup> lévő lakásomon, és nagy pátoszszal kijelentette, hogy letartóztatnak, mert egy »szabad polgárt szabad lakásán« inzultáltam. Most mókás jelenet következett: ez azzal végződött, hogy a két hős sokkal gyorsabban ment le a lépcsőn, mint ahogyan kifelé menet gondolták volna. Kinéztem az ablakomon, és láttam, hogy Zanetti öröködik a bejárati kapunál, miközben Zerffy elsietett, nyilvánvalóan egy járőrért. Hogy elkerüljem a nyilvánosságot, a térparancsnokságra mentem, Zanetti tisztas távolságból követett. Amint odaértem, egy tiszt lépett hozzám, és sajnálkozó arckifejezéssel kijelentette, hogy parancsot kapott a letartóztatásomra. Egy kocsihoz vitt, és elvezetett

<sup>19</sup> Valójában a Pesther Zeitungban.

<sup>20</sup> Schweidel József (1796–1849) cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. október 16-tól honvéd ezredes, az ezred parancsnoka, november 1-től honvéd vezérőrnagy, a feldunai hadtest dandár-, majd hadosztályparancsnoka, december végétől betegszabadságon volt, 1849 májusától Pest, majd Szeged, végül Arad helyőrségparancsnoka, az aradi vértanúk egyike.

<sup>21</sup> Valószínűleg: Inkey János (1825–1915) 1848. június 5-én beállt a 7. honvédszázalóhoz. Június 13-tól hadnagy, október 19-től főhadnagy. 1849 januárjától százados a 15. honvédszázaló komáromi várőrséghez tartozó részénél.

<sup>22</sup> Dessewffy Dénes (1828–1898), cs. kir. hadnagy a 12. huszárezredben, 1848. október 17-től alszázados, 1849. február 22-től főszázados, június 13-án súlyosan megsebesült Csornánál, a szabadságharc végéig szolgálatképtelen, az utolsó napokban őrnaggyá léptették elő. Emigrált.

<sup>23</sup> Pesten, a Zrínyi-utcában.

ahhoz a jól ismert Újépülethez,<sup>24</sup> amelybe később Batthyányt bebörtönözték és ahol mártírhalált halt. Tehát fogoly voltam a saját hazámban! Abban a hazában, amelyért életemet, egészségemet és vagyonomat feláldoztam! A helyzet éppoly furcsának tűnt számomra, mint amilyen kényelmetlen volt. A foglár átvett, és egy nagy szobába helyezett, amelyben két honvédtisztet tartottak fogva hónapok óta »sajtóvétségek miatt«. Amikor megtudták, hogy mit követtem el, azt hitték, elvesztem: nyilvánosan meg mertem dorgálni a kormányt, megsértettem Zanettit és Zerffyt – ilyen vakmerőségért hosszú börtönbüntetéssel fizetnek.

Nem vettem a dolgot ilyen tragikusan. A foglárát nagyon előzékennyé tettem egy tíz forintos bankjegy bűvöletével. Először is pazar vacsorát rendeltem pezsgővel a kaszinóból a két szerencsétlen megvendéglésére; aztán írtam egy sort kitűnő barátomnak, Schmidegg Kálmán grófnak,<sup>25</sup> hogy tájékoztassam őt szerencsétlenségemről. Schmidegg egyformán kiváló ember, katona és hazafi volt; az ellenségeskedések kitörésekor saját költségén egy gyalogzászlóaljat állított fel, ő maga pedig egy huszárezredbe vonult be. Tizenegy súlyos sebesüléstől szenvedve, mankó nélkül nem tudott kimenni. Két óra telt el, asztaltársaim éppen a szenvedéstörténeteiket mesélték, amikor a foglár azzal a hírral jött be, hogy őexcellenciája, az országos főhadparancsnok kint áll, és felszólított, hogy menjek hozzá. Kisiettem és jelentést tettem. Kiss tábornok azzal szabadított fel a fogságból, hogy: »Egy illetéktelen személy letartóztatta Önt, jelentkezzen Schweidel tábornoknál, mint aki általam felmentetett a fogság alól, és holnap reggel 10 órakor jöjjön az országos Főhadparancsnokságra, ahová Zerffy századost is rendeltem«. Egyúttal a vele tartó Schmideggel átadatta nekem a szabályamat. Este Almásy nagyszabású vacsorát adott a nap megünneplésére, amely késő éjszakáig tartott.

Másnap reggel Kiss tábornok kihallgatott engem és Zerffyt Meszlényi ezredes, Kossuth sógora<sup>26</sup> jelenlétében. Meszlényi, aki szintén »koronás« kardbojtot viselt, nem kevésbé volt felháborodva, mint Kiss a Zerffy-féle lap szemtelen fenyegetése miatt. Zerffy szigorú megrovást kapott a letartóztatásom miatt – ennyi volt minden. A Pesten jelenlévő negyvenkét törzs- és főtiszt megbízásából most már azt a nyilatkozatot tettem, hogy egy olyan egyénnel, mint Zerffy, nem

<sup>24</sup> A II. József császár által építtetett, a jelenlegi Szabadság tér helyén álló úgynevezett Neugebäude.

<sup>25</sup> Schmidegg Kálmán (1815–1855) gróf, 1848 nyarán a Somogy megyei nemzetőrség századosa volt, szeptember 24-től hadnagy a 9. (Miklós) huszárezredben, október 19-től főhadnagy, 1849. január 2-től alszázados ezredénél, a tavaszi és a nyári hadjárat idején parancsőtiszt a feldunai hadsereg törzsénél. Emigrált.

<sup>26</sup> Meszlényi Jenő (1814–1900), kilépett cs. kir. főhadnagy, Kossuth Lajos sógora. 1848. szeptember 13-tól százados a 6. honvédzászlóaljnál, de ugyanekkor őrnagy lett a Hunyadi önkéntes csapat gyalogságánál. Október 9-től honvéd alezredes, a komáromi vár térparancsnoka, e beosztásában 1849. január 13-tól ezredes. Május 23-án áthelyezték az Országos Főhadparancsnoksághoz. A szabadságharcot követően várfogságot szenvedett.

akarunk együtt szolgálni. A tábornok azt válaszolta, hogy *mi magunk* is megtaláljuk a megfelelő eszközöket, hogy Zerffy lemondását elérjük. Ez a célzás elegendő volt. Másnap Forró huszár alezredes<sup>27</sup> elnökletével becsületbírósgát tartottak, amely úgy döntött, hogy Zerffynek meg kell velem verekednie, vagy be kell nyújtania lemondását. Zerffy az *utóbbi* választotta. Két hét múlva, amikor már nem volt biztonságos Pesten, századosi egyenruhában jött Komáromba. Görgei azonnal hadbírósgát elé állította és becstelenség miatt elbocsátotta.”<sup>28</sup>

Ez tehát Seherr Thoss 33 évvel az események után keletkezett beszámolója. Abban a ritka szerencsében van azonban részünk, hogy fennmaradt az ügy eredeti vizsgálati anyagából mind Zerffi, mind Seherr Thoss beszámolója, mind pedig Remellay Gusztávnak, a feldunai hadsereg hadbíró századosának ezek alapján készült szakvéleménye. Az alábbiakban ezeket adom közre saját magyar fordításomban.

A vizsgálat kiváltó oka az volt, hogy néhány nappal az affér után Zerffi tisztí egyenruhát viselve jelent meg Komáromban, amiért Seherr Thoss (mint alább közölt vallomásából kiderül) feljelentette. Erre a fővezérség vizsgálatot rendelt el az ügyben. Kászonyi József ezredes, a II. hadtest parancsnoka július 7-én vagy az előtt felszólította Zerffit, hogy a közte és Seherr Thoss közötti veszekedésről (Auftritt) adjon felvilágosítást. Zerffi az utasításra július 7-én írta meg a maga válaszát.

„Kászonyi ezredesnek<sup>29</sup>

Komárom melletti tábor, 1849. július 7-én

Tisztelt kérésére, hogy a Scherthosz<sup>30</sup> főhadnagy és énközöttem Pesten történt összecsapásról nyilatkozzam, bátorkodom az igazsághoz hűen részletesen elmondani az egész esetet, annak minden okával és következményével együtt.

<sup>27</sup> Forró Elek (1813–1893) cs. kir. alszázados a 11. (Székely) huszárezredben, 1848. szeptember 26-tól századkapitány. Október 23-tól honvéd százados, december 30-tól vezérkari őrnagy. 1849. január végétől alezredes, a marosvásárhelyi katonai kerület parancsnoka. Április 18-tól ezredes, a dévai hadosztály parancsnoka. Június elején hadjáratot indított az érchegegyeségi román felkelők ellen, mely azonban sikertelenül végződött, ő maga június 5-én lösebet kapott. Július közepén csapatainak nagy részét Bem a Székelyföldre rendelte. Augusztus 5-én Nagyszebennél csatlakozott Bem seregének főoszlopához. A szabadságharc után várfogságot szenvedett.

<sup>28</sup> Seherr Thoss, A.: Erinnerunggen i. m. 24–31.

<sup>29</sup> Kászonyi József (1810–1888) cs. kir. őrnagy, 1848. október 20-tól honvéd alezredes a 3. (Ferdinand d'Este) huszárezredben. 1849. január 23-tól ezredes, ezred- és dandárparancsnok a bácskai hadosztálynál, majd a III. hadtestben. Április 30-tól a hadtest lovashadosztályának parancsnoka, június 20-tól a II. hadtest parancsnoka. Komáromi kapituláns, emigrált. – A jegyzetekben közölt honvédtiszti életrajzok Bona Gábor online életrajzi adattárából származnak. *Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara.* Az Arcanum Kézírónyvtár online kiadványa (<https://bit.ly/3zsGXW9>, letöltés 2023. márc. 30.)

<sup>30</sup> Zerffi szövegében végig ebben a formában.

Az általam szerkesztett, »Ungar Allgeimeine Zeitung« című politikai újságban több cikk jelent meg *a boltosok ellen*, akik a kormány rendelete ellenére nem akarták a *koronát* elhagyni a magyar címerről a tábláikon. Én ezt liberális kormányunk rendeleteivel szembeni tiszteletlenségnek tekintettem, és ezért nagyon élesen írtam.

Ez nem tetszett Scherthosz főhadnagynak, aki a perfid Pesther Zeitungban névtelen cikket közölt a libatollas urak ellen, akik a népet terrorizálni akarják, és a koronát el akarják távolítani Magyarország címeréről.

Erre a cikkre szerkesztőtársam egy nagyon enyhe és rövid választ írt a következőképp: »A Pesther Zeitungban a korona védelmezőjének állította be magát egy katona a hadseregből; valószínűleg túlságosan elfoglalt lehetett az ellenséggel, és nem volt alkalma tájékozódni, hogy a korona Magyarország címeréből való eltávolítására vonatkozó rendelet a kormánytól származik.« Arra a szidalmazásra, amellyel a névtelen szerző a sajtót kezelőit részéről elhalmozta, szerkesztőtársam azt írta: jobb lenne, ha bizonyos személyek újságírók által tájékozódának, mint ha politikai kérdésekben tudatlanságukkal szégyent hoznának magukra.

Ugyanazon a reggelen, amikor ez a cikk megjelent – *és én éppen hivatalban voltam* –, három tiszt jött be a szerkesztőségembe, akik közül az egyik – Scherthosz főhadnagy – feltette a kérdést az ott jelenlévő társszerkesztőnek: Ki írta a cikket a katona ellen? – Erre Zanetti úr (a társszerkesztő) így válaszolt: Én voltam! – Scherthosz főhadnagy: Meg kell majd küzdenie velem. – Zanetti így válaszolt: Jó! – Hogyan! kiáltott fel Scherthosz főhadnagy. Nem fogok egy ilyen hitványnyal verekedni, maga nem méltó rá, de adok magának néhány pofont – mire Zanetti azt mondta: Egy ilyen emberrel egyáltalán nem fogok verekedni. – Erre Scherthosz főhadnagy kardot rántott a védtelen Zanettire, és a penge lapjával több csapást mért rá. Több kölcsönös sértegetés után Scherthosz főhadnagy elhagyta az irodámat, ahová az incidens után délben érkeztem. Az egész történet megtudva, magához Scherthosz főhadnagyhoz fordultam e tiszthez nem méltó viselkedés miatt, és behívtam a város parancsnokához, Schweidel tábornok főnökömhöz. A főhadnagy ellenállt kérésemnek, és amikor közelebb hatoltam hozzá, szablyát rántott ellenem, mire kijelenttem, hogy ő az én foglyom, és követnie kell engem a foglárhoz. Ezúttal is vonakodott, és kijelentette, hogy csak a helyőrségparancsnokságra akar menni. – Azt mondtam, hogy követni fogom. Így is tettem. Odaérve megmondtam a tiszteknek, hogy küldjék az urat a foglárhoz, miután szablyát rántott rám. Kérésemnek eleget tettek, és én azonnal siettem, hogy a szükséges jelentést megtegyem a főnökömhöz, aki tetteleg jóváhagyta eljárásomat, mert azonnal hátratozta jelentésemet, és az egész esetet Gruden

helyőrségi hadbíróhoz<sup>31</sup> utalta bírósági vizsgálatra. Ehelyett délután Kiss altábornagy úr jött, kikérdezett, hogy hogyan merészeltem Scherthosz *gróf* főhadnagy urat a foglárhoz küldeni, elengedte, és megparancsolta, hogy másnap jöjjenek hozzá egy hadbíróval együtt. A hadbíró nem jelent meg, de én minden törvény ellenére szembesíttettem a vádlottal, és mindenben elmarasztaltak. Mélységesen megbántott ez az igazságtalanság, fájt a gondolat, hogy a szabadságért és igazságosságért folytatott harcunkban egy tisztnek megengedhető, hogy fegyverrel támadjon meg egy védtelen polgárt, amiért a sajtóban kifejtette véleményét; hogy megengedhető, hogy nyíltan és büntetlenül felszólaljon a kormányrendeletek ellen; hogy megengedett, hogy alárendeltségi hibát kövessen el és ezért igazságot kapjon a felettesétől, ezért másnap reggel benyújtottam a lemondásomat a főnökömnök.

Aznap este, amikor még az utolsó szolgálatomat teljesítettem, két tiszt hívott ki, és megkértek, hogy menjek Krain alezredeshez,<sup>32</sup> ahol több törzs- és főtiszt gyűlt össze. A tisztek e kijelentése után nem gyanakodhattam párbajra, hiszen a kihívásnak egészen más formában kellett volna történnie. – Megkérdeztem, hogy milyen célból jelenjek meg ott – és azt a választ kaptam, hogy becsületbeli ügyről van szó. Erre azt válaszoltam: Amint szolgálatom engedi, megjelenek. Az egyik úr ekkor megjegyezte, hogy ennek 6 óra előtt kell történnie. Mivel még több hivatalos ügyet kellett elintéznem, és már  $\frac{3}{4}$  6 óra előtt volt, a következőket írtam Krain alezredesnek: »Mivel egy altábornagy által velem szemben elkövetett igazságtalanság következtében letettem a szabályamat, jól megérti, hogy nem engedelmeskedem a parancsának, annál is inkább, mivel ma még utolsó szolgálatomat teljesítem tábornokomnál. Ha bármiben a szolgálatára lehetek, kérem, holnap látogasson meg otthonomban, ahol kész vagyok fogadni önt, mint egy szabad állam szabad polgára.«

Másnap minden zavaros volt. Az oroszok! Az osztrákok! – hangzott, a főváros felé nyomultak, mindenki menekülni kezdett – több oldalról nehezteltek rám, amiért éppen ilyen pillanatban nyújtottam be lemondásomat, tábornokom meg gondolatlanságnak nevezte, és késő este írt egy feljegyzést, amelyben visszakövetelte lemondásomat, és kérésemre engedélyt adott, hogy visszatérjek a II. hadtesthez, mivel ennek a hadtestnek a körében csináltam végig az egész téli hadjáratot.

Ez az ügy egész lefolyása. Én ezt olyan ügynek tartom, amely hadbíróság elé tartozik, de nem becsületbíróság elé. Scherthosz főhadnagy túlságosan súlyos, minden humanitárius és polgári törvényt sértő vétséget követett el ahhoz, hogy

<sup>31</sup> Gruden Ernő (1814–1889) ügyvéd, 1848. november 17-től hadbíró hadnagy a 47., 48. és 50. honvédszászlóaljnál. 1849 júniusában helyőrségi hadbíró százados Pesten.

<sup>32</sup> Krain János (1814–1857) cs. kir. főhadnagy, 1848. nyarán alszázados, 1849. január 12-től honvéd főszázados, február 4-től őrnagy. Súlyosan megsebesül az 1849. április 26-ai komáromi csatában, június 16-tól számfelletti alezredes. Várfogságot szenvedett.

egy ilyen vétséget párbajjal lehessen elintézni. Ezek révén nem személyek – hanem a szabadság és a jog szentségét sértette meg durván.

Zanetti már meg is tette a lépéseket a hadügyminisztériumnál, hogy az őt ért bántalmazás miatt bírósági vizsgálatot kezdeményezzen, és ugyanezt az ügyet már az országkormányzóhoz is benyújtotta.

Zerffi  
Százados<sup>33</sup>

(Zerffi egyébként nem először sietett Zanetti segítségére – több mint egy évvel korábban, 1848 májusában, amikor Pest város hatósága letartóztattatta Zanettit, mert az egy vendéglőben a zsidók ellen a polgárok egy része által beadott petíció miatt nyilatkozott, Zerffi levélben fordult Szemere Bertalan belügyminiszterhez, s a véleményszabadság elvére hivatkozva kérte Zanetti szabadon bocsáttatását. Szemere azonnal intézkedett az ügyben, s Zanettit szabadon is engedték.)<sup>34</sup>

Zerffi védíratát még aznap közölték Seherr Thossal is, aki szintén ezen a napon a III. hadtest parancsnokságát tájékoztatta a maga verziójáról:

„Seherr Thoss főhadnagy  
A 3. hadtest parancsnokságának

itt  
Komárom, 849. július 7-én.

A mai napon Zerffy újságíró által hozzám küldött írásbeli nyilatkozatra válaszul, akit a tiszti egyenruha jogosulatlan viselése miatt feljelentettem, van szerencsém a következő legalázatosabb jelentést tenni.

A pesti napisajtó többségének szemtelensége és féktelensége által felháborodva, mintegy 10 nappal ezelőtt a Pesther Zeitungban egy rövid cikket nyomtattam ki, »Egy katona a hadseregben« aláírással. Ebben a cikkben egy igazi hazafi felháborodását fejeztem ki azon, ahogyan a toll hősei a külső ellenséggel szembeni összefogásra való felhívás helyett most is a politikai szenvedélyeket szítják, és egyúttal kifejeztem azt a meggyőződésemet, hogy minden igazi hazafi szívesen aláveti magát az egész nemzet akaratának, de soha nem ezen »libatollas úr« terrorizmusának.

Másnap egy undorítóan durva cikk jelent meg »a hadsereg katonája« ellen az »Ungar«-ban, amelynek egyébként az az érdeme, hogy az összes ilyen rossz

<sup>33</sup> Német nyelvű sk. tisztazat. Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (a továbbiakban: HL) Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai (a továbbiakban: 1848–49.) 36/409a.

<sup>34</sup> Frank T.: Egy emigráns i. m. 32–33.; Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau között. Bp. 1998. 147.

lapok közül a legrosszabb. Ezeknek a nyomorult firkászoknak már az is sok volt, hogy egyszer még egy katona is vette a bátorságot, hogy elmondja a véleményét. Azonnal elmentem a sebesült Dessewffy századosal és Inkey századosal a szerkesztőségbe, és kérdezősködtem az említett sorok írója után. Az egyik ilyen, az írószobában oly bátor úriember, Zanetti nevének nevezte meg magát. Megkértem, hogy férfiasan mossa le a sértést párbajjal. De ez az úriember – aki nek úgy látszik, megvannak a maga nézetei az egyenlőségről – azt mondta, hogy »az ő fegyvere a toll lenne«.

Mivel nem hiszem, hogy a hadsereg és annak részei azért harcolnak, hogy büntetlenül hagyják magukat megcsúfolni az emberek e söpredéke által, néhány lapos vágással megmutattam neki, hogy a katonának más fegyvere is van, mire én megadtam neki nevemet és lakhelyemet, hogy Zerffy századosnak, akire az előbb hivatkoztam, katonásan megfelelhessenek.

Tizenöt perc múlva Zanettivel jött, és nagy szócsépléssel le akart tartóztatni, mert »a kormány erre neki, a főhadsegédnek jogot adott volna«, s amikor gyáva gazembernek neveztem, újabb járőrt hívott, és fejemnél fogva megragadott, de amikor szablyámat előhúztam, hogy egyenruhámat megvédjem a ségyentől, gyáván visszamordult.

Hogy a további zajongást megelőzzem, a térparancsnokságra mentem, ahová ő – mindig a segédje, Zanetti kíséretében – követett, és a foglárhoz küldött. Két óra múlva Kiss altábornagy, aki hallott az esetről, elengedett, és szigorú szavakkal megfenyítette Zerffy urat, míg engem teljesen felmentett.

Másnap Horváth,<sup>35</sup> Krain, Festetics,<sup>36</sup> Csúzy,<sup>37</sup> Schmidegg, Dessewffy, Inkey stb. stb. őrnagyok és századosok behívták Zerffy urat, hogy követeljék tőle: verekedjen meg velem, vagy vegye le az egyenruháját. Ő kijelentette, hogy többé nem tiszt, mely nyilatkozatot Galvani őrnagy<sup>38</sup> és Inkey százados elolvasták, és így megelőgtünk.

<sup>35</sup> Horváth József (1811-?) kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. szeptember 24-től százados a 15. honvédszászlóaljnál. 1849. január 29-től őrnagy, a 40. honvédszászlóalj parancsnoka. Április 28-án Guyon Richárd tábornokkal történt összekülönbözése következtében leköszönt. Június 14-től ülnök (őrnagy rangban) az Országos Rögtönítélő Katonai és Polgári Törvényszéknél Pesten.

<sup>36</sup> Festetics Ernő (1800–1851) kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848 szeptemberétől parancsörtszt Peczél mellett, október 26-tól százados. Decemberben beosztották a 47. (Zala megyei) honvédszászlóaljhoz. 1849. március 22-től betegszabadságon tartózkodott. Július-augusztusban a Jászkun kerület népfelkelésének rendező tisztje. Várfogságot szenvedett.

<sup>37</sup> Csúzy Pál (1819–1850), 1847–1848-ban Zala megye országgyűlési követe, szeptembertől nemzetőr százados a zalai önkéntes mozgó nemzetőrszászlóaljban, majd november 10-től honvéd százados az ebből alakuló 47. honvédszászlóaljban, december 19-től őrnagy, a 61. honvédszászlóalj parancsnoka. 1849. június 20-tól betegszabadságon volt. Besorozták.

<sup>38</sup> Helyesen: Cesare Galvani (1819–1889) cs. kir. főhadnagy a 2. (Hannover) huszárezredben, 1848. augusztus 3-tól cs. kir. alszázados. 1849. április 18-tól őrnagy és osztályparancsnok. Április 26-án Komáromnál megesbesült. Július 10-től alezredes, ezredének parancsnoka a fegyverletételi. Várfogságot szenvedett.

És most itt Komáromban ez az egyén ismét élvezettel viseli tisztként azt az egyenruhát, amelyet oly gyáván meggyalázott! Pimaszul merészel beadni egy szóról szóra hazug jelentést vagy igazolást! Döntsék el most a magas rangú feletteseim, akik mindannyiunkkal együtt harcolnak a jogért és a becsületért, hogy lehetséges-e, hogy egy ilyen személy továbbra is megszenteltelítse a tiszti egyenruhát.

Seherr Thoss Arthur  
főhadnagy<sup>39</sup>

A két vallomást aztán Remellay Gusztáv százados, a feldunai hadsereg főhadbírája kapta meg, aki a következő véleményt írta róla:

„Remellay százados hadbíró  
Bayer ezredesnek, a tábornoki főnököknek!

A Scherko<sup>40</sup> főhadnagy úr és a volt százados és pesti városparancsnok hadsegéde, Zerffy G. eltérnek abban, ahogyan az említett főhadnagy és az újságíró Zanetti között lezajlott összecsapást leírják; de még Zerffy is határozottan elismeri, hogy abban az időben, amikor őt felkérték, hogy egyenlítse ki a Scherko főhadnagy és ő közötti ügyet, mégpedig úgy, ahogyan azt a tisztek kizárólag kötelesek tenni, határozottan kijelentette, *hogy ő már nem tiszt.* Elismerte, hogy kilépett, és szavai szerint *késő este ő* (Schweidel tábornok) *írt egy feljegyzést, amelyben visszakövetelte a kilépésemet,* a kilépés aktusát formálisan lezártnak kell tekinteni, és ezek szerint tudnia kellett, hogy már nem tiszt, hogy többé nem tekintheti magát tisztnek, és hogy az egyenruha viselésére csak akkor lehet jogosult, ha azt újra megszerzi. Úgy tűnik, mintha Zerffy úr, hogy kitérhessen<sup>41</sup> a tőle követeltek elől, gyorsan ehhez az eszközhöz folyamodott volna, abban a reményben, hogy a kihívás elől megmenekülhet, és hogy a tiszti egyenruhát továbbra is viselhesse, még hozzá lopakodó úton és védelemmel; ez azonban semmiképpen sem illeti őt meg, mert azon túlmenően, hogy az a mód, ahogyan Kászonyi ezredesnek jelentett, egyfajta becsapás volt felettesével szemben, magatartása után nem maradhatott tovább a tiszti testület körében, még akkor sem, ha magát nem lemondott tisztnek akarta tekinteni.

Mivel egyébként Scherko főhadnagy előtt mint az Ungar szerkesztője jelent meg, és ebben a magánügyben hivatali tekintélyével visszaélt, egyúttal olyan cselekményt követett volna el, amely a (Th. 67. Pr. 1.)<sup>42</sup> szerint súlyos büntetéssel jár.

<sup>39</sup> Német nyelvű sk. tisztázat. HL 1848–49. 36/409.

<sup>40</sup> Remellaynál végig így szerepel.

<sup>41</sup> A szövegben „ausweisen” szerepel, de a helyes szó „ausweichen”.

<sup>42</sup> A Mária Terézia által kiadott katonai büntetőtörvénykönyv 67. cikkely 1.§-a.

Ezért véleményem szerint Zerffi a tisztai állását elvesztettnek nyilvánította és a fent idézett paragrafus szerint felelősségre vonandó volna.

Remellay  
főhadbíró<sup>43</sup>

Ha a három irat tartalmát megvizsgáljuk, érdekes következtetésekre juthatunk. Zerffi láthatólag a radikális eszmék és a polgári szabadságjogok szempontjából interpretálta a maga tevékenységét, s már az elején egy jókorát csúsztatott: a magyar kormány ugyanis *nem tiltotta meg* a korona használatát a cégtáblákon stb. Az 1849. április 14-ei trónfosztást és a függetlenség kimondását követően ugyanis nem döntöttek az államformáról, azaz, Magyarország megmaradt királyságnak – még ha a királyságra emlékeztető jelképek, köztük a korona használatában valóban megfigyelhető is volt némi visszafogottság. Szemere Bertalan miniszterelnök az 1849. május 2-án elmondott programbeszédében forradalmi, republika- és demokratái irányúnak vallotta kormányát, s időről időre a sajtóban vagy egyes törvényhatóságokban felvetődött a gondolat, hogy ideje lenne kikiáltani a köztársaságot: de mindez még csak a törvényjavaslatig sem jutott el. A trónfosztást követően készített honvédszászlókról vagy hivatalos pecsétekről általában lehagyták a koronát, de a régi zászlók és pecsétek is használatban maradtak.<sup>44</sup>

Egyedül Irányi Dániel budapesti kormánybiztos adott ki 1849. május 1-jén egy rendeletet, amelyben utasította Pest város hatóságát, hogy „a pecsétekből az osztrák kétféjű sas, vagy bármiféle, az osztrák uralomra mutató jel vagy ábra, úgy a címer felett lenni szokott korona kimaradjanak, felváltván a hivatalos pecsétet a magyar állodalom uralmát jelentő egyszerű, korona nélküli magyar címerrel.”<sup>45</sup> Mindezek után úgy feltüntetni Seherr Thosst, mint aki szembeszegült a kormány rendeleteivel, sőt, azok ellen agitált, egyszerűen hazugság volt Zerffi részéről.

Némileg homályos az is, amit Zerffi saját lemondásáról és annak visszavételéről írt. Önmagában az a tény, hogy Kiss Ernő altábornagy mint országos főhadparancsnok rosszalotta az eljárását, lehetett számára sértő és megalázó, de nem feltétlenül jelentett elég indokot a lemondás benyújtására. Furcsa, hogy nem kérte Schweidel közbenjárását Kissnél. Miután a Zanettivel történt afférnak nem volt szemtanúja, azt csak Zanetti elbeszéléséből ismerte – ugyanakkor Seherr

<sup>43</sup> Német nyelvű sk. tisztázat. HL 1848–49. 41/154.

<sup>44</sup> A kérdésre lásd *Urbán Aladár*: Agitáció a magyar köztársaságért 1848–49-ben. Századok 133. (1999) 221–252.; *Bertényi Iván*: Az ún. Kossuth-címer 1848/49-ben. Századok 133. (1999) 373–382.

<sup>45</sup> Közli: *Hermann Róbert*: Kormánybiztosi iratok Buda visszafoglalásának történetéhez. Hadtörténelmi Közlemények 105. (1992) 118–119. Vö. *Szűcs Sebestyén*: Irányi Dániel pest-budai kormánybiztos-sága 1849-ben. Budapest Főváros Levéltára Közleményei '78. Bp. 1979. 104–105.

Thossnak két tanúja is volt, Dessewffy Dénes százados és Inkey János százados személyében. Vajon lehetséges-e, hogy – Zerffi közlésével ellentétben – Schweidel mégsem értett annyira egyet Zerffi eljárásával?

Ugyanakkor mind Zerffi, mind Seherr Thoss beszámolójából egyértelmű, hogy Zerffi mondvacsinált okokkal kibújt az ügy lovagias rendezésének kötelezettsége alól. Kettejük elbeszélése e tekintetben csak a hangsúlyokban különbözik – azzal a nem jelentéktelen eltéréssel, hogy Zerffi egyedül Krain János alezredest nevezte meg, míg Seherr Thoss Krainon, Dessewffyn és Inkeyn kívül további öt tanút is megnevezett.

Kimondottan logikátlan az is, amit Zerffi a lemondását, majd annak visszavételét követően tett. Ha egyszer Schweidel felszólította, hogy vegye vissza a kilépési nyilatkozatát – ami egyébként ekkor még csak Schweidelnél volt, azaz nem került rá a Hadügyminisztérium hivatali útjára –, akkor mi a magyarázata annak, hogy a lemondása miatt minden oldalról szemrehányásokkal illetett Zerffi nem maradt Schweidel mellett? Valami furcsaság lehetett az újralkalmazás körül, mert Schweidel július 2-án azt jelentette a Hadügyminisztériumnak, hogy „a mostani viszonyok közt százados segédre szükségem nincs”, s közölte, hogy „Zerffi Gusztáv százados segédemet előbbeni állásába, a II-dik hadtest karszegédi irodába visszahelyeztem felsőbb jóváhagyás reményében”.<sup>46</sup>

Miután ezekben a napokban megkezdődött a főváros kiürítése, és Schweidel másik segéd tisztje, Ruzitska Béla (Albert) is éppen távozóban volt, mert kinevezték a 91. honvédszászlóalj századosává, kissé furcsa a tábornok indoklása. Lehetséges-e, hogy Schweidel a Seherr Thossal történt eset egészét megismerve, végül mégsem tartott igényt Zerffi szolgálataira, de addigi ténykedésének jutalmául megpróbálta visszahelyezni a II. hadtesthez (amire egyébként aligha volt joga)?

Zerffi részéről az sem érthető, hogy miért ment Komáromba a II. hadtesthez, amikor jól tudhatta, hogy a táborban összetalálkozhat Seherr Thossal vagy másokkal, akik tudnak a lemondásáról (például Cesare Galvagni alezreddessel vagy Inkey Jánossal)?

Érdemes megemlíteni, hogy Zerffi érveléstechnikája sem számíthatott sok sikerre ebben a közegben. Bármilyen bonyolult eszmefuttatással is érvelt amellet, hogy miért nem állt ki párbajra Seherr Thossal, a végső következtetés mégiscsak az lehetett, hogy nem volt hozzá bátorsága. A szolgálati elfoglaltságok és az aznap benyújtott (de akkor még Schweidelen kívül senki által nem ismert) kilépési nyilatkozat nem jelenthetett elegendő okot – főként annak fényében, hogy az előző napon milyen elsőprően lépett fel Seherr Thossal szemben.

<sup>46</sup> MNL OL HM Ált. 1849:31384.

Nem volt különösebben szerencsés a Kiss elleni kirohanás sem – Kiss a honvédsereg egyik legmagasabb rangú tisztje volt, akinek a személyes bátorságát mindenki elismerte; Mészáros Lázáron kívül az egyetlen olyan cs. kir. katona, aki ezredesi rangban került át a honvédseregbe, s meg is maradt ott. Egy polgári életből jött, csak irodai beosztásokat betöltő százados részéről igen-igen célt tévesztett dolognak tekinthető egy ilyen katona bírálata.

Végezetül, ahogy az Remellay szakvéleményéből is kitűnik, Zerffi valóban visszaélhetett a hivatali beosztásával. A szerkesztőtársát ért sérelmet katonai beosztását és vélelmezett hatalmát felhasználva akarta megtorolni – ami nem egyszerűen szereptévesztés volt, hanem a szerepek összekeverése, és nem valószínű, hogy a katonai eljárás szabályait jól ismerő Schweidel ezt valóban helyeselte volna.

A Zerffi ellen Remellay által kezdeményezett felelősségre vonásról nem tudunk. Július 8-án a szőnyi táborban Rakovszky Samu alezredes, a II. hadtest egyik hadosztály-parancsnoka, Mednyánszky Sándor őrnagy, a hadtest „karsegédé” és Bronz József hadnagy bizonyítványt adtak ki Zerffi számára, amelyben bizonyították, hogy az „a II. hadtestnél karsegédi adlatus működése ideje alatt minden tekintetben tisztai állásához illőleg viselte magát”, s hogy „szabad elhatározásából, minden erőszakolás nélkül mondott le századosi állásáról”.<sup>47</sup>

Zerffi, a derék ex-százados és szerkesztő tehát jobbnak látta időben elhagyni Komáromot s követni a kormányt Szegedre. (A főszereg vezetése amúgy is a cs. kir. főszereg elleni újabb támadásra készült, azaz, kisebb baja is nagyobb volt annál, hogy egy ilyen ügygel foglalkozzon.)

Összevetve a három irat tartalmát Seherr Thoss emlékiratának vonatkozó passzusával, az utóbbiból kiderül, hogy a *Der Ungar* inkriminált cikkére írandó válasz egy, a pesti Casinóban tartott ebéden született. Seherr Thoss viszonylag pontosan emlékezett az ezt követően történetekre (még ha a különböző lapok címét el is tévesztette), ám arról jótékonyan hallgatott a memoárban, hogy a *Der Ungar* szerkesztőségében megkardlapozta, tehát nemcsak szóban, hanem fizikailag is inzultálta Zanettit. A két vallomásból nem derül ki, hogy Zerffi valóban az Újépületbe záratta-e Seherr Thost – ez akár igaz is lehet, de az sem elképzelhetetlen, hogy a gróf csak a nagyobb hatás kedvéért emlegette ottani fogságát az emlékiratában. Barokkosan eltúlozta viszont a Zerffi további tisztai szolgálata ellen tiltakozó honvédtisztek számát – még ha valóban tudjuk, hogy ebben az időszakban minden további nélkül össze lehetett szedni 42 békeszolgálaton vagy beosztás nélkül a fővárosban tartózkodó tisztet. Tévesen emlékezett a becsületbíróság elnökének nevére – ahogy az Zerffi és Seherr Thoss vallomásából kiderül, nem az 1849. júniusi havasi

<sup>47</sup> Másolat, Tóth, szegedi térparancsnoksági hadnagy 1849. július 15-én kelt hitelesítésével. MNL OL HM Ált. 1849:25596.

hadjáratban megsebesült Forró Elek ezredes, hanem Krain János alezredes volt az, aki ellátta e tisztet. (Utóbbinak meglehetősen vérmes természete volt, s e napokban magával Kossuthal volt éppen afférja.)<sup>48</sup>

Végül érdemes megjegyezni, hogy e konfliktusban Zerffi eleve kudarcra volt ítélve – nemcsak azért, mert visszaélt hivatali hatalmával, hanem azért is, mert kapcsolatrendszere és presztízse nem versenghetett Seherr Thosséval. Egy olyan emberrel szemben fellépni, aki a Casinóban együtt ebédel a képviselőház elnökével és az országos főhadparancsnokkal, a honvédsereg legmagasabb rangú és rangban legidősebb tábornokával, aki emellett gróf és már 1848 előtt tényleges állományú tisztként szolgált – nos, ez elég reménytelen vállalkozás volt egy, a polgári életből jött, újságíróból lett, csatatéri érdemekkel nem dicsekedhető tiszt számára. Ráadásul akiről talán még sokan azt is tudták, hogy az ekkorra már bukott politikusnak számító Madarász László „kegyelméből” került a honvédseregbe.

Zerffi utóbb, 1854-ben, amikor levélben kereste meg Kossuthot, felidézte, hogy először még akkor találkozott vele, „midőn hazánknak a legdicsebb jövő csillaga az [1849. április 6-ai] isaszegi csata megnyerése után feltűnt”, másodsor pedig akkor, „midőn e csillag egy honáruló armányai által sötét gyászba borított, akkor Komáromból siettem ön szín eleibe Szegedre, és egyike voltam a legelső hírmondók között, kik az akkori összeesküvés veszedelmeire figyelmeztették hazánk akkori hatalmas főnökét”.<sup>49</sup> Mint láthattuk, a Szegedre utazást valójában nem magasztos szándék, hanem a kényszer magyarázta.

Attól mindenestre tartózkodott, hogy Schweidel József vezérőrnagy mellett próbálja meg folytatni megszakadt katonai pályafutását, Schweidel ugyanis július 17-én azt jelentette, hogy korábbi segédtsíztjei közül „Zerffi Gusztáv tiszti állásáról lemondván, a katonai pályáról lelépett”, Ruzsicska Albert századost pedig kinevezték a 91. honvédszázalóhoz, s erre hivatkozva kérte két újabb segédtsízt kinevezését.<sup>50</sup>

Maga Zerffi július 20-án, Szegeden ismét kiállította kilépési nyilatkozatát (immáron harmadszor), amelyben minden, katonai állásával kapcsolatos jogáról és igényéről lemondott, s kijelentette, hogy sohasem harcol Magyarország ellen. A sajátkezű, német nyelvű okmányt Josef Caprin és Anton Beltrame századosok látták el hitelesítő záradékkal.<sup>51</sup> Az okmányt és a Rakovszkyék által július 8-án

<sup>48</sup> Erre lásd Kossuth Lajos összes munkái XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. S. a. r. Barta István. (Magyarország Újabb kori Történetének Forrásai) Bp. 1955. 580.; „Barátja, Kossuth”. Forráskiadvány Kossuth Lajos Hadtörténelmi Levéltárban és Hadtörténelmi Múzeumban őrzött irataiból. Szerk. Solymosi József. Bp. 2003. 34–35.

<sup>49</sup> Zerffi levele Kossuthnak. Bayswater, 1854. jan. 28. Közli: *Abafi Lajos: A magyar emigráció történetéhez*. Hazánk, 1884. II. 388–389.

<sup>50</sup> Schweidel József levele a Hadügyminisztériumnak. Szeged, 1849. júl. 17. No. 346/v.p. MNL OL HM Ált. 1849:24346.

<sup>51</sup> MNL OL HM Ált. 1849:25596.

kiadott bizonyítványt ezen a napon felterjesztette Aulich Lajos hadügyminiszternek (egykori hadtest-parancsnokának) azzal, hogy miután a külügyminisztériumtól megbízást kapott „a Súdungarische Grenzboten igen fontos szerkesztői tisztére”, s ehhez az államtól nagy pénzüsszeget is adtak számára, a Hadügyminisztérium ne akadályozza őt e tisztének ellátásában.<sup>52</sup>

Zerffi ugyanis még ugyanezen a napon Batthyány Kázmér külügyminiszter-től megbízást kapott arra, hogy *Súdungarische Grenzboten* címmel politikai lapot indítson.<sup>53</sup> A lap feltehetőleg 1849. augusztus elejétől jelent meg Pancsován, azonban jelenleg egyetlen példánya sem ismert.<sup>54</sup> Zerffy a szabadságharc végén emigrált, s 1849 novemberétől már az osztrák titkosrendőrségnek küldött jelentéseket a magyar emigrációról.

Nem tudjuk, hogy Zanetti – ahogy Zerffi írja – valóban feljelentést tett-e a Hadügyminisztériumnál és Kossuthnál; Seherr Thoss emlékiratában nincs nyoma annak, hogy felelősségre vonták volna, s alighanem a cs. kir. főserg támadása után, a főváros előkészítése során a hatóságoknak akadt fontosabb dolguk is, mint hogy ilyesmivel foglalkozzanak.

Maga Seherr Thoss július 2-án és 11-én részt vett a komáromi csatákban, majd a Görgei vezette feldunai hadsereg soraiban harcolta végig a nyári hadjáratot. Júliusban egyike volt Görgei hadiköveteinek az orosz táborban. Augusztus elején azonban megbetegedett, s Nagyváradon hátramaradt, itt érte a fegyverletétel híre. Ezt követően hazabocsátották a birtokára, majd 1849 végén kimenekült és Párizsban, majd Genfben telepedett le. 1859-ben az olaszországi magyar légiónál szolgált, majd Klapka György vezérőrnagy egyik közvetlen munkatársa lett: 1864-ben Klapka megbízásából Ioan Cuza román fejedelemmel tárgyalt egy magyar–román egyezményről és egy esetleges magyarországi betörés előkészítéséről.<sup>55</sup> 1866-ban a poroszországi magyar légió őrnagyaként szolgált, a kiegyezés

<sup>52</sup> MNL OL HM Ált. 1849:25596.

<sup>53</sup> Közli: Dokumentumok gróf Batthyány Kázmér közéleti tevékenységéről. S. a. r. Füzes Miklós. A német szövegeket fordította Figura Krisztina. (Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 14.) Pécs 2006. 133–134.; Lásd *Frank T.*: Egy emigráns i. m. 39–40.

<sup>54</sup> A lapra lásd *Németh Ferenc*: A nagybecskereki sajtó története 1849–1918. H. n. [Újvidék] 2004. 11–13.

<sup>55</sup> *Borsi-Kálmán Béla*: Együtt vagy külön utakon. A Kossuth-emigráció és a román nemzeti mozgalom kapcsolatának történetéhez. (Nemzet és Emlékezet) Bp. 1984. 195–212.; *Borsi-Kálmán Béla*: Klapka, Cuza és Arthur Seherthoss: 1864. Szemelvények egy 19. századi magyar–román megegyezési kísérlet dokumentumaiból. *Századok* 119. (1985) 772–835.; *Béla Borsi-Kálmán*: Klapka, Cuza et Arthur Seherthoss en 1864. Documents selectes sur une tentative d'accord hungaro-roumain au XIXe siècle. *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32. (1986) 1–2. sz. 133–180.; *Borsi-Kálmán Béla*: Nemzetfogalom és nemzetstratégiák. A Kossuth-emigráció és a román nemzeti törekvések kapcsolatának történetéhez. Bp. 1993. 159–171.

után pedig visszatért Magyarországra, Máramaros megyében élt, s végül a horvátországi Ujegovácon hunyt el 1898. február 19-én.

A neofita radikális forradalmár és a porosz tisztből magyar honvédtisztté lett gróf konfliktusa az utóbbi győzelmével ért véget. Zerffi 1849 után szakított az „üggyel”, Seherr Thoss hű maradt hozzá – Zerffi tehát átállt a túloldalra, míg Seherr Thoss közvetlenül a kiegyezés előtt is fegyverrel szolgálta a magyar függetlenség ügyét. Zerffi az első adandó alkalommal megalkudott a körülményekkel, Seherr Thoss csak akkor, amikor már nem volt más választása.

Amikor Frank Tibor megírta Zerffi életrajzát, az itt ismertetett iratanyagot nem ismerte. Ez a kis történet nem változtatja meg alapvetően az általa Zerffiről alkotott képet, de hozzáad valamit magához a portréhoz, és egyben 1848–1849. mentalitástörténetéhez. Hogyan kerül konfliktusba a túlhajtott radikalizmus némi szereptévesztéssel kiegészülve a tiszti becsület hagyományos felfogásával; és hogyan vált a polgári átalakulás korában egy ilyen konfliktus rendezésének eszközévé egy olyan – már akkor anakronisztikus intézmény –, mint a párbaj.

THE JOURNALIST-CAPTAIN AND THE LIEUTENANT  
The Conflict of Gusztáv Zerffi and Count Arthur von Seherr Thoss in July 1849

By *Róbert Hermann*

SUMMARY

Tibor Frank wrote his first Hungarian monography about Gusztáv Zerffi (1820–1892), who turned from a conservative journalist into a radical publicist in 1848, then in emigration joined the Austrian secret police, and died as a Victorian scholar. In the book, Frank also dealt with Zerffi's service in the revolutionary Hungarian army, and the conflict he had in July 1849 with lieutenant count Arthur von Seherr Thoss. The case sprang from an article, published in the paper *Der Ungar*, edited by Zerffi, that targeted those merchants who still used the small coat-of-arms with the crown on their signboards. The indignant Seherr Thoss responded in an anonymous writing, in which he urged for moderation in the issue. The duel in writing went on for some time, and finally Thoss insulted Giuseppe Zanetti, who worked as an assistant editor of the paper. Consequently Zerffi, at that time officer serving at the captaincy of Pest, ordered the lieutenant to be arrested. Soon restored to liberty, Thoss called Zerffi to a real duel. It is this complicated case that the present paper explores, on the basis of documents that were unknown to Tibor Frank when he wrote his book.